

Utrecht-West

Samen met boerenondernemers werken aan het Utrecht-West van de toekomst

Visiedocument Adviesgroep Landbouw,
Utrecht, 2023

Samen
met boerenondernemers
werken
aan het Utrecht-West van de toekomst

Visiedocument
juni 2023

Inbreng van de Gebiedscommissie/Adviesgroep Landbouw voor de uitwerking van de provinciale visie op de landbouw

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door printouts, kopieën, of op welke andere manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Inleiding.....	4
Samenvatting	5
Voorwaarden om te veranderen	6
1. Maatschappelijke waarde van de agrarische sector en van individuele bedrijven	6
2. Intrinsieke waarden agrarische bedrijven voor agrariërs.....	7
3. Uitgangspunten behouden of vergroten maatschappelijke waarde.....	8
4. Aan de slag en wat is hiervoor nodig of wat moet er veranderen om landbouwdoelen en maatschappelijke waarden te handhaven of te bereiken.....	8
5. Wat is er nodig of wat moet er veranderen om landbouwdoelen en maatschappelijke waarden te handhaven of te bereiken?	9
6. Wat is er nodig om tot resultaat te komen in gebiedsprocessen?.....	9
7. Wat is er nodig of wat moet er veranderen om doelen te bereiken als agrarische sector en als individuele ondernemer.....	10
Lijst met onderwerpen die aandacht verdienen bij gewenste veranderingen agrarische sector	13
Uitdagingen.....	13

Inleiding

De provincie heeft het voornemen om haar visie op de landbouw verder vorm en inhoud te geven. De Adviesgroep Landbouw van Gebiedscommissie Utrecht-West (Adviesgroep) biedt als inbreng graag haar visie op de landbouw aan:

Samen **met boerenondernemers** *werken* **aan het Utrecht-West van de toekomst**

N.B. Deze visie dient te worden gelezen in samenhang met het document “Concretisering visie Adviesgroep Landbouw” d.d. juni 2023.

De Adviesgroep heeft weinig aan te merken op de uit 2018 daterende huidige provinciale visie op de landbouw. Inhoudelijk/technisch is de visie voldoende actueel. Er is echter nog (te) weinig van de visie werkelijkheid geworden.

Het is duidelijk dat er in de komende jaren veel gaat veranderen in het landelijke gebied. Vanuit de maatschappij komen er meer en meer claims op het gebied en wordt er ook invloed uitgeoefend op de manier van ondernemen door de agrariërs. Dat geconstateerd hebbende roept dat de vraag op wat er in de agrarische sector en op de afzonderlijke bedrijven moet veranderen om in te spelen op de vragen van de samenleving. Ofwel: welke randvoorwaarden zijn er nodig om te kunnen veranderen.

Om energie bij agrarische ondernemers te krijgen om met hun toekomst aan de slag te gaan, moet er een visie zijn gebaseerd op een goede analyse.

Als het gaat om het perspectief op transitie, dan ziet de Adviesgroep behalve een rol voor de provincie, een veel grotere rol voor de sector dan uit de huidige Landbouwvisie blijkt. Deze inbreng van de Adviesgroep focust zich daarom op de voorwaarden om een verandering in het landelijk gebied op gang te brengen.

De Adviesgroep doet de oproep om geconstateerde problemen niet vooruit te schuiven maar spoedig aan de orde te stellen. Zodat ze op een rustige en constructieve manier opgepakt kunnen worden met de sector. Dit in tegenstelling tot de huidige situatie waarin in een hele korte tijd veel problemen met stoom en kokend water opgelost moeten worden.

***“Wij geloven in resultaat als het van onderop komt,
dan is het concreet, duurzaam en doelgericht.”***

Samenvatting

De Adviesgroep Landbouw wil samen met de boeren aan het roer staan van de toekomst van de landbouw in het Utrechtse veenweidegebied.

De landbouw in Utrecht-West produceert voedsel op een effectieve manier en is ook de motor voor het economische, maatschappelijke en sociaal netwerk in de regio. De boerenondernemers zijn ook beheerder van het gewaardeerde veenweidelandschap. De hierin vervatte maatschappelijke waarde dient zwaar meegewogen te worden in het denken over de transitie van het landelijk gebied.

Boerenondernemingen hebben ook een intrinsieke motivatie voor hun bestaan. Zij zijn georiënteerd op de lange termijn, denken in generaties.

Nieuwe maatschappelijke waarden als transparantie en toegankelijkheid van het boerenerf worden omarmd, maar kunnen met de opwek van duurzame energie en de verbetering van de biodiversiteit, gestimuleerd en verbeterd worden. Er ligt een uitdaging in het verder uitbouwen van landbouw met natuur (agrarisches natuurbeheer en landschap) en kringloop- en circulaire landbouw.

Agrariërs zijn verschillend qua bedrijfsvoering en visie op de toekomst. De grote diversiteit in ondernemerschap is de basis voor het inspelen op de maatschappelijke eisen en wensen. De basis is de melkprijs en de uitdaging ligt in grondgebondenheid, kringlooplandbouw en natuur inclusieve landbouw.

Agrariërs gaan zelf aan de slag met de noodzakelijke veranderingen op basis van een goede analyse. Overheden moeten zorgen voor realistische, op langere termijn constante doelen die gaan over het "wat". De agrariërs vullen in op welke wijze in de praktijk en concreet die doelen worden gehaald.

Schaarser wordende grond blijft beschikbaar voor de landbouw. Agrariërs gaan zelf aan de slag met de noodzakelijke veranderingen op basis van een goede analyse. Overheden moeten zorgen voor realistische, op langere termijn constante doelen die gaan over het "wat". De agrariërs vullen in op welke wijze in de praktijk en concreet die doelen worden gehaald.

Gebiedsplannen kunnen helpen om de gewenste veranderingen waar te maken. Bouwen aan oplossingen per gebied moet van onderop en concreet en doelgericht. Zodoende ontstaat eigenaarschap voor de oplossingen. Er zijn goede spelregels vooraf nodig en de positie van de agrarische sector in de gebiedsprocessen moet gelijkwaardig zijn aan andere gebiedspartners. De instrumentenkoffer moet goed gevuld zijn; de beschikbaarheid van grond is het centrale thema maar ook de borging van de andere maatregelen.

Om als agrarische sector of individuele ondernemer doelen te kunnen bereiken moet er aandacht zijn voor de een set aan factoren: coaching, geld, grond, inkomen, vertrouwen in de overheid, juridische borging van technische – en managementmaatregelen en bestemmingsplanmogelijkheden.

Voorwaarden om te veranderen

De Adviesgroep brengt vanuit het perspectief van de agrariër en de agrarische sector inbreng op de beoogde veranderingen. De Adviesgroep focust zich in deze visie op de voorwaarden om een verandering in het landelijke gebied in gang te zetten. Hieronder een uiteenzetting.

1. Maatschappelijke waarde van de agrarische sector en van individuele bedrijven

Als de provincie een verandering in gang wil zetten op de agrarische bedrijven en in de sector, dan zijn niet uitsluitend de beoogde doelen belangrijk, maar is het ook zaak te weten wat de maatschappelijke waarde is van agrarische bedrijven en de agrarische sector. Pas als deze waarde duidelijk is, is het mogelijk om een goede, afgewogen visie te maken en te weten waarom het waard is om veel tijd, energie en geld in een transitie te steken. De Adviesgroep ziet vier te onderscheiden factoren die bijdragen aan deze maatschappelijke waarden.

Waarde 1 Voedsel

Allereerst is de agrarische functie natuurlijk bedoeld om voedsel en basisproducten voor voedsel te produceren. Nederlandse boeren zijn daar goed in: ze produceren goed voedsel tegen redelijke prijzen en met een streven naar een zo laag mogelijke ecologische voetafdruk. Voedsel dat in het gebied wordt geproduceerd is ook eenvoudig traceerbaar.

Waarde 2 Beheer landschap

Met het produceren van voedsel zijn de agrariërs ook belangrijke landinrichters en beheerders. Wat je ziet in het landelijke gebied is voor het grootste deel ontstaan en bestendigd door de werkzaamheden van boeren. Het copelandschap van veengrond met gras, slootpatronen en hoog water in het veenweidegebied van Utrecht wordt gewaardeerd en is uniek in de wereld. Het beheer, waardoor het gebied open blijft en de koeien in de wei lopen, is als het ware een 'bijproduct' van de voedselproductie en daardoor maatschappelijk betaalbaar. Het agrarische beheer van de veenweiden maakt het ook mogelijk om water te bergen als er te veel is (voor het bebouwde gebied). Afvoer van water verloopt goed, o.a. door het slotenbeheer van de agrariërs.

Waarde 3 Economische drager van het gebied

Agrarische bedrijven zijn een belangrijke economische motor voor het landelijke gebied. Een heel netwerk van bedrijven en organisaties is verweven met de sector. Bijvoorbeeld veevoederbedrijven, loonwerkbedrijven, veeartsen, agrarisch makelaar etc. etc. Daarnaast heeft de sector ook een rol (gespeeld) voor de recreatieve en toeristische sector door een aantrekkelijk gebied te creëren en te onderhouden. Door de concentratie van agrarische bedrijvigheid en het hoge opleidingsniveau van de agrariërs is ook een innovatieve technisch-industriële sector ontstaan met een belangrijke export naar elders in de wereld. Dat geldt ook voor adviesbedrijven die zich meer op management van agrarische bedrijven richten.

Waarde 4 Sociale samenhang

Ondernemers en gezinnen van agrarische bedrijven zorgen ook voor sociale samenhang in een buurt en/of kleine kern. Hulp aan collega's en andere buurtbewoners is heel gewoon, waardoor leefbaarheid en welzijn een hoge standaard hebben. Agrarische bedrijven zijn afhankelijk van het weer en de seizoenen; er zit een ijzeren regelmaat in het bedrijf dat een vorm van rust uitstraalt. Zorgboerderijen maken daar gebruik van.

Daarnaast is het organisatorische vermogen van mensen met een agrarische achtergrond groot. Denk maar aan het organiseren van allerlei evenementen in het landelijke gebied zoals landbouw- en streekdagen. Dit is van belang voor voorzieningen in een kleine kern en de leefbaarheid op het platteland.

Concluderend:

De landbouw produceert voedsel op een effectieve manier en is ook de motor voor het economische, maatschappelijke en sociaal netwerk in de regio. De landbouw is ook beheerder van het gewaardeerde veenweidelandschap. Deze maatschappelijke waarde dient zwaar meegewogen te worden in het denken over de transitie van het landelijk gebied.

2. Intrinsieke waarden agrarische bedrijven voor agrariërs

Behalve de maatschappelijke waarde, hebben agrarisch ondernemers en de gezinnen op de bedrijven een eigen drijfveer: een boerenbedrijf heeft een eigen, intrinsieke waarde, die bestaat uit de volgende onderdelen:

Lange termijn oriëntatie

De agrariërs produceren graag goed voedsel. Daarvoor werken ze met levend materiaal, dieren en planten. Daar zit hun passie. Deze manier van werken is vaak al van generatie op generatie doorgegeven. Dat willen de ondernemers en gezinnen voortzetten en overdragen aan de volgende generatie. Ze zijn dus gericht op de lange termijn. Geld is niet de belangrijkste drijfveer, al is een positief economisch rendement natuurlijk van belang voor een duurzaam bedrijf.

Concluderend:

Boerenondernemingen hebben ook een intrinsieke motivatie voor hun bestaan. Zij zijn georiënteerd op de lange termijn, denken in generaties.

Omarmen van nieuwe maatschappelijke waarden

Andere waarden in het boerenondernemerschap die tot op heden onderbelicht bleven zijn:

Eigen waarde 1 Welkom op het boerenbedrijf

De manier hoe agrariërs omgaan met vee, hun omgeving en het voedsel dat ze produceren, wordt steeds toegankelijker voor burgers. Hoewel dit nog beter kan, neemt ook hierdoor de maatschappelijke waarde van agrarische bedrijven toe. Boeren slechten met toegankelijke erven een deel van de kloof tussen stad en platteland.

Eigen waarde 2 Duurzame energieopwekking

Agrarische bedrijven hebben veel ruimte voor opwek van duurzame energie met zonnepanelen of windturbines waardoor multifunctioneel gebruik van grond en gebouwen mogelijk is. Dit komt onvoldoende van de grond. Enerzijds door ondernemers die het niet zien zitten of financieel geen mogelijkheden hebben om die bijdrage te leveren. Anderzijds door beleidsmatige of door technische beperkingen. Er is netcongestie, het elektriciteitsnetwerk heeft veelal niet voldoende capaciteit in het buitengebied.

Eigen waarde 3 Natuur en biodiversiteit

Biodiversiteit is een waarde die ook nog meer in de agrarische bedrijfsvoering tot uiting mag komen. Dat kan bijvoorbeeld door landbouw met natuur (agrarisch natuurbeheer en landschap) verder uit te bouwen. Kringloop- en circulaire landbouw kan en zal bijdragen aan de 'license to produce'.

Concluderend:

Agrariërs mogen hun waarde meer tonen en uitstralen naar de burgers. Er ligt een uitdaging in het verder uitbouwen van landbouw met natuur (agrarisch natuurbeheer en landschap) en kringloop- en circulaire landbouw.

3. Uitgangspunten behouden of vergroten maatschappelijke waarde

De agrarische sector en de afzonderlijke bedrijven zijn in staat om maatschappelijke waarde(n) te behouden of te vergroten. Dat baseren ze op enkele uitgangspunten.

Uitgangspunt 1 Diversiteit van ondernemers

De agrarische sector bestaat uit een bont gezelschap van agrarische ondernemers: kleine en grote bedrijven, gangbaar, biologisch en alles wat daartussen zit. Bedrijven die puur agrarisch zijn, neveninkomsten of een neventak hebben of verbreed zijn. Deze diversiteit in ondernemerschap bepaalt de mate waarin de sector kan inspelen op maatschappelijke veranderingen en in nichemarkten kan inspringen.

Uitgangspunt 2 Milieuregels

Men mag ervan uitgaan dat agrarische ondernemers hun bedrijf voeren volgens (milieu)regels. Uitzonderingen zijn er helaas ook, zoals ook op andere plekken in de samenleving. Maar vanuit die positieve opstelling is het mogelijk om met agrariërs in gesprek te raken om de bedrijfsvoering aan te passen als de maatschappij daar om vraagt.

4. Aan de slag en wat is hiervoor nodig of wat moet er veranderen om landbouwdoelen en maatschappelijke waarden te handhaven of te bereiken.

Aan de slag 1 Grondgebondenheid en extensiveren/ grond wordt schaarser

De agrarische sector in Utrecht-West is vaak grondgebonden of zal meer grondgebonden moeten worden om een duurzame toekomst in te gaan. Landbouwgronden van stoppende agrarische bedrijven die vrijkomen moeten beschikbaar blijven voor het proces waarin alle gebiedspartijen met elkaar spreken over de toekomst van die gronden. Voor de extensivering is voor de blijvende agrarische bedrijven veel grond nodig; daarom is het nodig om binnen de gebiedsprocessen zo min mogelijk gronden om te zetten naar andere functies.

Dit creëert de nodige "scharrelruimte" voor een juiste balans tussen de verschillende belangen van landbouw en natuur.

Aan de slag 2 Zelf verantwoordelijk (zie punt 5)

Aan de slag 3 Overheid stelt doel, ondernemer vult in (zie punt 5)

Melkveehouderij primaire bron van inkomsten

In Utrecht-West zal het gros van het inkomen van de agrarische ondernemers uit de productie van melk moeten komen. Het is de financiële drager van het grootste deel van de sector en zal dat ook blijven.

Concluderend:

Agrariërs zijn verschillend qua bedrijfsvoering en visie op de toekomst. De grote diversiteit in ondernemerschap kan de basis vormen voor het inspelen op de maatschappelijke eisen en wensen. De basis is de melkprijs en de uitdaging ligt in grondgebondenheid, kringlooplandbouw en natuur-inclusieve landbouw.

5. Wat is er nodig of wat moet er veranderen om landbouwdoelen en maatschappelijke waarden te handhaven of te bereiken?

Factoren die bijdragen aan een succesvolle transitie van de landbouw

Zelf verantwoordelijk

Bij de agrariërs ligt ook een verantwoordelijkheid. Ze zullen sneller de handschoen op moeten pakken en eigen initiatief moeten tonen. Daarmee laat de sector of de individuele agrariër zien dat ze weten dat er veranderingen nodig zijn en worden ze een partner die door anderen serieus wordt genomen. Door zelf initiatief te nemen is het ook makkelijker te sturen op realiseerbare aanpassingen op bedrijfsniveau in plaats van achteraf ideeën van anderen bij te sturen.

Goed agrarisch ondernemerschap is ook keuzes maken en het bedrijf beëindigen. Het aantal stoppende bedrijven zal de komende jaren op een hoog niveau blijven. Binnen gezinnen kan dat pijn doen, maar het biedt ook kansen aan blijvende agrariërs die meer ruimte zoeken voor hun agrarische activiteiten.

Overheid stelt doel, ondernemer vult in

Van de overheid wordt gevraagd om haalbare en realistische doelen te stellen en zich niet bezig te houden met de manier waarop die gehaald moeten worden. Maak gebruik van het ondernemerschap en realiseer je als overheid dat je met een diversiteit aan ondernemingen te maken hebt waardoor een opgelegde maatregel op het ene bedrijf anders/beter uitpakt dan op een ander bedrijf.

Een consistent overheidsbeleid is nodig zodat een ondernemer daar voor langere tijd op kan inspelen door investeringen in technische maatregelen of door het bedrijfsmodel aan te passen, bijvoorbeeld door landschapsbeheer in het bedrijf te integreren.

Concluderend:

Schaarser wordende grond blijft beschikbaar in het gebied voor de verduurzaming van de landbouw. Gebiedsprocessen spelen hierbij een belangrijke rol. Agrariërs gaan zelf aan de slag met de noodzakelijke veranderingen in de landbouw, op basis van een goede analyse. Overheden moeten zorgen voor realistische, op langere termijn constante doelen die gaan over het “wat”. De agrariërs vullen in op welke wijze in de praktijk en concreet die doelen worden gehaald.

6. Wat is er nodig om tot resultaat te komen in gebiedsprocessen?

In de gebiedsprocessen wordt gewerkt aan de hand van gebiedsplannen, om te komen tot een gedragen gebiedsplan ziet de Adviesgroep de volgende randvoorwaarden.

Nodig 1 Gelijkwaardige partner in het gebied, spelregels en instrumentarium

Agrariërs willen met gebiedspartners plannen maken voor het gebied waarin ze wonen en werken. De overheid kan gebiedspartijen vragen om gebiedsplannen te maken met zogenaamde ‘gebiedsprocessen’. Dat vraagt van de overheid erop te vertrouwen dat agrarische ondernemers capabel zijn om goede plannen te maken voor hun bedrijven en voor het gebied.

Het van onderop bouwen aan oplossingen voor het gebied is essentieel. Noodzakelijk is dat er concreet, doelgericht wordt gewerkt, gericht op duurzaamheid. Ook is hiervoor procesgeld nodig vanuit de overheid.

Voor ieder gebiedsproces zijn spelregels nodig die collectief worden afgesproken. Dat houdt in dat alle relevante spelers in dat gebiedsproces (belanghebbende maatschappelijke partners, ondernemers, overheden) die spelregels onderschrijven.

Hier kan tijdens het proces niet gemakkelijk van worden afgeweken, tenzij daar zwaarwegende redenen voor zijn. In een gebiedsproces zal een 'procesgroep', die bestaat uit vertegenwoordigers van de gebiedspartners, een voortrekkersrol hebben. De verhouding tussen het aantal agrarische ondernemers uit het gebied en de vertegenwoordigers van andere gebiedspartners in de procesgroep moet goed zijn. Wat die verhouding is, is op voorhand niet aan te geven, maar het gaat erom dat de agrariërs zich niet ondergeschikt voelen ten opzichte van de andere partners. Het gaat dus vooral om een gevoel van veiligheid in het proces.

Een goed gevulde instrumentenkoffer helpt bij het maken van een gebiedsplan. Procesgelden moeten toereikend zijn en flexibel en meerjarig kunnen worden ingezet. Belangrijk is dat er een budget komt voor agrariërs en hun stakeholders als verpachters en directe burens en terreinbeherende organisaties die participeren in het gebiedsproces.

Nodig 2 Samenwerking

Ontwikkeling van het platteland is alleen mogelijk als alle partijen samenwerken. Als voorbeeld van samenwerking noemen we het stimuleren van biodiversiteit. Daar kan de sector een grote rol in spelen en dat geldt ook voor terreinbeherende organisaties, waterschappen, provincie en gemeenten.

In het landelijke gebied komt een beweging op gang om een reconstructie tot stand te brengen. In de begeleiding van die verandering is een constante factor nodig voor continuïteit in en overzicht over de processen en te fungeren als een 'collectief geheugen'. Zonder constante factor zullen de veranderingen in het landelijke gebied inefficiënt en hapsnap tot stand komen. In feite is dat een Dienst Landelijk Gebied Nieuwe Stijl.

Nodig 3 Eerlijke grondverdeling

Grond is waarschijnlijk hét centrale thema als het gaat om veranderingen in de agrarische sector. Het is absoluut noodzakelijk om grondtransacties niet alleen aan de markt over te laten, maar dat er een groundbank komt die grond binnen een afgebakend gebied kan herverdelen. Dit geldt zowel voor de gebieden waar een gebiedsproces plaatsvindt als voor gebieden waar dat (nog) niet gebeurt omdat de tijd daar natuurlijk ook niet stil staat. Het herverdelen van grond moet volgens vooraf afgesproken spelregels verlopen.

Concluderend:

Gebiedsplannen kunnen helpen om de gewenste veranderingen waar te maken. Bouwen aan oplossingen per gebied moet van onderop en concreet en doelgericht. Zodoende ontstaat eigenaarschap voor de oplossingen. Er zijn goede spelregels vooraf nodig en de positie van de agrarische sector in de gebiedsprocessen moet gelijkwaardig zijn aan andere gebiedspartners. De instrumentenkoffer moet goed gevuld zijn; de beschikbaarheid van grond is het centrale thema.

7. Wat is er nodig of wat moet er veranderen om doelen te bereiken als agrarische sector en als individuele ondernemer

Deze paragraaf heeft overlap met de vorige, maar er is een aantal punten te benoemen die essentieel zijn voor de sector en voor individuele bedrijven om mee te kunnen in de veranderingen.

Hulp 1 Coaching

De veranderende samenleving die andere eisen stelt aan het gebruik van het landelijke gebied, vraagt om agrarische ondernemers die een frisse kijk hebben op hun onderneming. Het is niet eenvoudig om als ondernemer in te spelen op die verandering en daarbij is advies gewenst. In het verleden heeft de Dienst Landbouw Voorlichting (DLV) een belangrijke rol gespeeld in het moderniseren van de landbouw. Nu is een DLV Nieuwe Stijl nodig die vanuit een onafhankelijk positie de agrariërs adviseert bij veranderingen op het bedrijf.

Hulp 2 Geld

Veranderingen kosten over het algemeen geld en leveren op termijn als het goed is geld op. Er is financiële hulp nodig om veranderingen op bedrijven te stimuleren en om de tijd tussen investeren en terugverdienen te overbruggen. Fondsen voor verduurzaming, omschakeling, investeringen en innovatie kunnen helpen om veranderingen tot stand te brengen die op termijn wel rendement gaan opleveren. Een compensatiefonds keert geld uit als er geen financiële rendementen zijn. Afwaarderen van grond maakt het mogelijk om grond aan te kopen en daardoor grondgebonden te raken of een verdergaande extensivering door te voeren.

Hulp 3 marktpartijen en schaalgrootte en rol van de banken

De banken kunnen een grote rol spelen door de financiële lasten voor de bedrijven bij omschakeling, investeringen of innovaties te verlichten en daarmee feitelijke omschakeling (die in de eerste jaren geld kost) mogelijk te maken. Overbruggingsfinanciering, lagere rentes voor groene investeringen of langere afschrijvingstermijnen kunnen als voorbeeld daarvan dienen.

Geld uit het Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) kan specifiek besteed worden aan bedrijven die stappen zetten in de vergroening van de sector. Een aanvulling met nationaal budget van het GLB middels een gerichte programmering vanuit het NSP is zeer gewenst.

Melkprijs

Bij de uitgangspunten is al aangegeven dat de inkomsten uit melkproductie voor Utrecht-West essentieel zijn. Om veranderingen tot stand te brengen op de bedrijven is een constant hogere melkprijs essentieel. Het is de vraag hoe dat gerealiseerd moet worden.

Subsidies

Subsidie voor beheer en landschap concurreren tegen de marktprijzen voor melk of vlees. Subsidie is niet meer dan een compensatie voor extra arbeid die geleverd moet worden ten opzichte van het 'gangbare' beheer en voor minder opbrengsten. Daarmee volgt het dus de markt, maar concurreert het niet met de markt. Dat zou wel moeten om weerstand te kunnen bieden tegen de markt.

Hulp 4 Grond

Grond is, naast het ondernemerschap, de as waar het bedrijf om draait. Het vraagt daarom continu aandacht voor de verkaveling: op peil houden van de omvang van de huiskavel (ook bij groei), zo min mogelijk veldkavels op zo kort mogelijke afstand en voldoende grond. Een kavelruilregeling is daarom essentieel, evenals een organisatie die helpt om kavelruilprocessen te begeleiden. Als er steeds wordt geruild is het waarschijnlijk ook minder noodzakelijk om grote, ingewikkelde ruilprocessen te doorlopen. In de vorige paragraaf is ook al genoemd dat een grondbank nodig is om grond van stoppende agrariërs in het gebied beschikbaar te houden voor agrarische bedrijven. Zonder toevoeging van grond (die vrijkomt van stoppers) is extensivering een illusie.

Ook is een agrarisch bedrijf gebaat bij voldoende zekerheid over grondgebruik. Dat geldt ook voor het beheer van gronden van terrein behorende organisaties en overheden.

Hulp 5 Vertrouwen in de overheid

Op dit moment staat de stikstofproblematiek bovenaan de 'to do list'. Er moet echter chagrijn opgelost worden om de agrariërs enthousiast te krijgen om aan de slag te gaan met aanpassingen op hun bedrijf. In de eerste plaats zal de problematiek van de PAS-melders opgelost moeten worden. Agrariërs die PAS-melder zijn kunnen op dit moment praktisch niets aan hun bedrijf veranderen omdat investeren onmogelijk is. De andere agrariërs komen op voor hun collega's en hebben om die reden nu weerstand om met maatschappelijke vraagstukken aan de slag te gaan. Er komt ammoniakruimte vrij als agrarische ondernemers worden uitgekocht door de overheid. Die ruimte moet in eerste instantie ingezet worden om de PAS-melder te helpen. Daarna moet de ruimte binnen het gebied waar het vrij komt beschikbaar blijven voor de agrarische bedrijven.

Juridische borging technische – en managementmaatregelen

Een bedrijfsvoering is alleen aan te passen als er langjarig zekerheid is over die aanpassing. Dat betekent dat technische - en managementmaatregelen juridisch geborgd moeten zijn.

Bestemmingplan mogelijkheden

Veranderingen doorvoeren op een agrarisch bedrijf is een samenspel van ondernemerschap, de mogelijkheden van de grond, de omgeving en de locatie. En een verandering is bijvoorbeeld het starten van nieuwe activiteiten, of het stoppen van het agrarische bedrijf. In de praktijk blijkt het vaak erg ingewikkeld om op het erf nieuwe activiteiten te beginnen als aanvulling op de agrarische of als alternatief voor een stoppend bedrijf. De mogelijkheden van nieuwe functies op het (voormalige agrarische) erf zouden veel ruimer moeten zijn en ook vanuit een meer positieve grondhouding van de overheden bekeken moeten worden. Dat geeft mogelijkheden voor verandering.

Hulp 6 investeringscyclus bedrijf, overname, bouw nieuwe stal

Voor het aanpassen van de bedrijfsvoering is langjarige zekerheid nodig. Bij het opnieuw inrichten van zijn of haar bedrijf heeft een ondernemer langjarige zekerheid nodig. Technische en managementmaatregelen moeten daarom ook juridisch geborgd zijn. Zekerheden over grondgebruik zijn ook essentieel. Dat geldt ook voor het beheer van gronden van terreinbeherende organisaties en overheden

Hulp 7 Subsidie beheerpakket landschap en natuur op grotere schaal (minimaal € 600 per ha)

Subsidies voor het beheer van natuur en landschap concurreren met de marktprijzen voor agrarische producten. Op dit moment zijn de subsidies hoogstens een compensatie voor extra geleverde arbeid en voor de derving van opbrengsten door ander beheer. Zolang deze situatie intact blijft zal het effect van de genoemde concurrentie zijn dat de opbrengst uit de markt voorgaat.

Concluderend:

Om als agrarische sector of individuele ondernemer doelen te kunnen bereiken moet er aandacht zijn voor een set aan factoren: coaching, geld, grond, vertrouwen in de overheid, juridische borging van technische – en managementmaatregelen en bestemmingsplanmogelijkheden.

Lijst met onderwerpen die bijzondere aandacht verdienen bij gewenste veranderingen van de agrarische sector zijn:

- Advisering door een nieuw type DLV.
- Gebruik maken van gelden uit het GLB.
- Blijvend hogere melkprijs.
- Afwaardering als optie.
- Steun van banken ter financiële ondersteuning, bijvoorbeeld een omschakelfonds, lagere rentes bij groene investeringen en langere afschrijvingstermijnen.
- Blijvende aandacht voor een efficiënte verkaveling.
- Convenanten met de TBO's over een langjarige zekerheid van het gebruik en beheer van hun gronden tegen een hogere vergoeding dan de compensatie van opbrengstverlies.
- Verruimde mogelijkheden in de ruimtelijke ordening.
- Stimuleringsregelingen voor jonge agrariërs.
- Innovaties en managementmaatregelen.
- Stimulering van verbreding (neventakken).

Uitdagingen

- Grondgebondenheid, kringlooplandbouw, meer biodiversiteit.
- NH₃ uitstoot verminderen, geen mestoverschot, waterkwaliteit en waterkwantiteit verbeteren, bodemkwaliteit verbeteren.
- Via gebiedsplannen doelen realiseren vanuit een stevige uitgangspositie.
- Zorgen dat vrijkomende gronden ten goede komen aan blijvende agrariërs.
- Afspraken maken met TBO's over langjarige zekerheid van het beheer van natuur en landschap.
- Zorgen dat de overheid een zodanige vergoeding geeft voor het beheer van natuur en landschap dat dit een forse bijdrage oplevert aan het verdienmodel van de boeren.
- Beplemen dat de ruimtelijke ordening voldoende ruimte biedt voor verbreding op het erf en voor bedrijfsverplaatsing en vestiging.
- Beplemen dat banken medewerking gaan geven aan de omschakeling, innovaties.
- Optimaal gebruik maken van GLB gelden.
- Met de provincie afspreken dat deze subsidiegelden optimaal inzet voor de transitie.
- Financiële steun voor jonge agrariërs.